

J. M.
COETZEE

PETERBURGO
MEISTRAS

Iš anglų kalbos vertė
Nijolė Regina Chijenienė

KULTINĖS KNYGOS

Sofoklis

Vilnius, 2020



Turinys

1. Peterburgas / 7
2. Kapinės / 13
3. Pavelas / 18
4. Baltoji eilutė / 28
5. Maksimovas / 35
6. Ana Sergejevna / 56
7. Matriona / 72
8. Ivanovas / 85
9. Nečiajevas / 99
10. Šratų liejimo bokštas / 114
11. Pasivaikščiojimas / 132
12. Isajevas / 149
13. Persirengimas / 159
14. Policija / 170
15. Rūsysis / 179
16. Spausdinimo staklės / 197
17. Nuodai / 210
18. Dienoraštis / 222
19. Gaisrai / 235
20. Stavroginas / 240



Peterburgas

1869-ųjų ruduo. Sankt Peterburgo gatve per Senajos aikštės kvartalą iš lėto rieda brikelė. Priešais aukštą daugiabutį namą vežikas įtempia vadeles.

Jo keleivis įtariai apžiūrinėja pastatą.

– Tikrai manai, kad čia ta vieta?

– Svečnojaus skersgatvio šešiasdešimt trečias numeris, kaip jūsų mylista ir sakėt.

Keleivis išlipa. Tai pusamžis vyras, su barzda ir kumptelėjęs, aukšta kakta ir tankūs antakiai teikia jo veidui rimto mąslumo. Jis vilki tamsiu kiek pasenusio, *démodé* kirpimo kostiumu.

– Lauk manęs, – paliepia jis vežikui.

Už apsilaupusių ir sueižėjusių senųjų Senajos namų fasadų dar esama pirmykščio įmantraus stiliaus likučių, nors dauguma pastatų jau virtę pensionais su mebliuotais kambariais klerkams, studentams ir amatininkams. Tarp tų namų, kartais gvaldžiai, su bendra siena, įsispraudę kreivašoniai dviaukščiai, kai kur net triaukščiai, mediniai statiniai su daugybe kambarių kambarėlių, kuriuose glaudžiasi didžiausi vargetos.

Šešiasdešimt trečiasis, vienas iš seniausių namų, iš abiejų pusių apramstytas kaip tik tokių statinių. Skersinių ir

spyrių voratinklis, per vidurį juosiantis namo fasadą, dar labiau sustiprina apgulties įspūdį. Armatūros linkiuose paukščiai prisisukę lizdų ir visas namo priekis apdergtas jų išmatomis.

Būrelis vaikigalių, besikarstančių spyriais į viršų mėtyti į balas akmenukų, o paskui šokinėjančių žemėn jų susirinkti, nutraukę žaidimą stebi nepažįstamąjį. Trys mažesni berniukai, o ketvirta, regis, jų vadė – kiek vyresnė mergaitė šviesiais plaukais ir raiškiomis tamsiomis akimis.

– Labas vakaras, – šūkteli jis vaikams. – Ar žinote kuris nors, kur gyvena Ana Sergejevna Kolenkina?

Berniukai nieko neatsako, tik prisispyrę spokso. Bet mergaitė, padvejojusi, paleidžia iš saujos žemėn akmenėlius.

– Eime, – sako.

Trečiame šešiasdešimt trečio numerio aukšte tiršta šeimyninių butų, prasidedančių nuo pat laiptų aikštelės. Jis žengia paskui mergaitę tamsiu ir lenktu kaip kablys koridoriu, pradvisusiu kopūstais ir jautienos viralu, pro atviras išvietės duris iki pilkai dažytų durų. Mergaitės stumtelėtos, durys atsidaro.

Jie atsiduria pailgame kambaryje žemomis lubomis, apšviestame vienintelio lango, įstatyto sulig žmogaus ūgiu. Viena išilginė siena, išmušta storu brokatu, regis, dar labiau užtamsina patalpą. Juodai apsirengusi moteris atsisoja jo pasitikti. Ji įpusėjusi ketvirtą dešimtį; akys tokios pat tamsios ir antakiai tankūs kaip mergaitės, tik plaukai juodi.

– Atleiskite, kad užėjau neįspėjęs, – taria jis. – Aš esu... – jis dvejoja. – Jeigu neklystu, mano sūnus buvo jūsų nuomininkas.

Jis išsitraukia iš lagaminėlio kažkokį daiktą ir išvynioja jį iš servetėlės. Tai berniuko nuotrauka, dagerotipas sidabrinuose rėmeliuose.

– Turėtumėt atpažinti, – sako jis. Bet į rankas nuotraukos neduoda.

– Čia Pavelas Aleksandrovičius, mama, – šnibžda mergaitė.

– Taip, jis gyveno pas mus, – sako moteris. – Labai jus užjaučiu.

Stoja nejauki tylą.

– Jis gyveno pas mus nuo balandžio, – tęsia ji. – Jo kambaryje viskas likę, kaip buvo, ir visi jo daiktai, tik policija kai ką pasiėmė. Norite pasižiūrėti?

– Taip, – atsako jis prikimusiu balsu. – Jeigu sūnus tams-tai įsiskolino, aš, žinoma, atsiteisiu.

Sūnaus kambaryje, teisingiau pasakius, atitvertoje nuo buto būdelėje, vis dėlto esama atskiro įėjimo ir į gatvę žvelgiančio lango. Lova tvarkingai paklota, be jos, čia dar stovi komoda, stalas su lempa ir kėdė. Lovos kojūgalyje – lagaminas su inicialais P. A. I. Atpažįsta jį: pats dovanojęs Pavelui.

Prieina prie lango ir pažvelgia pro jį. Brikelė vis dar stovi gatvėje.

– Ar nepadarytum man vienos paslaugos? – atsisuka į mergaitę. – Pasakyk vežikui, kad važiuotų sau ir sumokėk jam, gerai?

Mergaitė paima pinigus ir išeina.

– Norėčiau pabūti vienas, jeigu neprieštarautumėt, – sako jis moteriai.

Palaukęs, kol ji išeis, atverčia lovos apklotą. Paklodės naujai patiestos. Atsiklaupęs ant kelių įsikniaubia veidu į

pagalvę, bet pajunta tik muilo ir saulės kvapą. Atitraukia komodos stalčius. Tušti.

Užkelia ant lovos lagaminą. Viršuje guli gražiai sulankstyta balta medvilninė eilutė. Priglaudžia prie jos kaklą. Pamažu jį pasiekia vos juntamas sūnaus kvapas. Įtraukia orą kuo giliau, dar ir dar sykį, galvodamas: jo dvasia įeina į mane.

Prisitraukęs kėdę prie lango atsisėda ir žiūri į gatvę. Miestą gula tirštėjančios sutemos. Nė vieno žmogaus. Laikas eina, o jo mintys tarsi nejuda iš vietos. Mintijimas, galvoja jis, štai koks žodis čia tiktų. Ta apsinkusi galva, apsinkusios akys: lyg švino į vidų pripilta.

Moteris, Ana Sergejevna, su dukra vakarieniauja sėdėdamos prie stalo viena priešais kitą, per vidurį pasistačiusios lempą. Jam įėjus, jos nutyla.

– Ar žinote, kas aš toks? – klausia jis.

Ji įdėmiai žiūri į jį laukdama.

– Norėjau paklausti, ar žinote, kad aš ne Isajevas?

– Taip, mes žinome Pavelo istoriją.

– Meldžiu, valgykit, nekreipkit į mane dėmesio. Ar galėčiau kol kas palikti čia savo lagaminą? Aš sumokėsiu nuomą iki mėnesio galo. Jums leidus, sumokėsiu ir už lapkritį. Norėčiau pasilaikyti tą kambarį sau, jeigu jis niekam nepažadėtas.

Jis paduoda jai pluoštelį pinigų, dvidešimt rublių.

– Ar neprieštarausite, jeigu retsykais pavakare pas jus užėisiu? Ar dieną čia kas būna namie?

Moteris dvejoja. Susižvalgo su dukra. Jis įtaria, kad ji jau gailisi. Verčiau jau jis pasiimtų tą lagaminą ir niekada nebesugrįžtų, o ji užmirštų mirusį nuomininką, ir kambarys at-

silaisvintų. Kam jai tas gedintis vyras namuose, skleidžiantis aplink save tamsą. Bet jau per vėlu, pinigai pasiūlyti ir jinai juos priėmė.

– Matrioša popiet būna namie, – tyliai sako jinai. – Aš duosiu jums raktą. Tik prašyčiau naudotis atskiru įėjimu. Durys iš šito kambario į nuomojamą nerakinamos, bet mes paprastai jomis nesinaudojame.

– Atleiskite. Nepagalvojau.

Matriona.

Kokią valandą jis klaidžioja pažįstamomis Senajos aikštės gatvėmis. Paskui grįžta per Kokuškino tiltą į smuklę, kur rytą buvo užsisakęs kambarį Isajevo pavarde.

Alkio nejaučia. Nenusirengęs atsigula ant lovos, suneria rankas ir bando užmigti. Bet jo mintys grįžta į šešiasdešimt trečią namą, į sūnaus kambarį. Užolaidos atitrauktos. Mėnesiena krinta ant lovos. Jis tenai: stovi prie durų, sunkiai kvėpuodamas, įsmeigęs akis į kėdę kampe, laukdamas, kol tamsa sutirštės, kol ji persimainys į kitokią – esaties tamsą. Be garso dėlioja lūpomis sūnaus vardą – tris, keturis kartus.

Bando kerėti. Bet ką – vėlę ar save? Prisimena Orfėją, žengiantį atbulomis žingsnis po žingsnio, pašnibždomis kartojantį mirusios žmonos vardą, viliojantį ją iš pragaro gelmių; ir Euridikę, vilkinčią įkapėmis, įbedusią į jį savo neregės, sustingusias akis, tiesiančią į priekį suglebusias rankas nelyginant miegeivė. Nei fleitos, nei lyros, vien tik tai žodis, vienintelis žodis, kartojamas vėl ir vėl. Kai mirtis nutraukia visus saitus, lieka tik vardas. Krikštas: dvasios sąjunga su vardu – vardu, kurį jinai nusineš į amžinybę. Užgniaužęs kvapą jis vėl sudeda skiemenis: „Pa-ve-las“.

Ima svaigti galva.

– Turiu jau eiti, – kužda jis, o gal tik atrodo, kad kužda. –
Bet aš sugrįšiu.

„Aš sugrįšiu“, – pažadėjo jis pirmą kartą nuvežęs sūnų į mokyklą. „Aš tavęs nepaliksiu.“ Ir paliko.

Jis minga. Sapnuoja, kaip su didžiuliu kriokliu krinta žemyn į tvenkinį ir visas atsiduoda kritimui.



Kapinės

Jie susitinka perkėloje. Pamatęs puokštę Matrionos rankeje, jis suirzta. Gėlytės balsvos, smulkiažiedės, kuklios. Nežinia, kokias gėles Pavelas mėgo labiausiai, tačiau mažių mažiausiai jis vertas rožių, raudonų kaip kraujas rožių, kad ir kiek jos spalį kainuotų.

– Pamaniau, galėsime pasodinti, – sako moteris skaitydama jo mintis. – Ir kastuvėlį pasiemiau. Tai seradėlės, prazysta vėlai.

Tik dabar jis pastebi, kad gėlės su šaknimis, apvyniotomis drėgnu skuduru.

Nedideliu keltu jie plaukia į Jelagino salą, kurioje jo nebūta jau daugel metų. Neskaitant dviejų juodai apsitausių senučių, jie čia vieninteliai keleiviai. Diena šalta ir ūkanota. Artėjant keltui prie kranto prielaukoje gailiai inkšdamas ima blaškytis pilkas, nušiuoręs šunėkas. Keltininkas užsimoja ant jo kobiniu, ir tas nuspūdina šalin. Šunų sala, galvoja jis; gal gaujos jų tykoja tarp medžių, kol gedintieji išsinešdins ir jie galės pradėti rausti žemę?

Ana Sergejevna, kurią jis mintyse vis dar vadina „buto šeimininke“, užaina į vartininko sarginę teirautis dėl kapo, o jis pats lieka lūkuriuoti už durų. Paskui jie ilgai eina

mirusiųjų alėjomis. Jis jau verkia. Kodėl dabar, pyksta pats ant savęs. Tačiau ašaros savotiškai ramina, lengvu neperregimu šydu atskirdamos jį nuo pasaulio.

– Čionai, mama! – šūkteli Matriona.

Jie stovi priešais žemių kauburėlį – vieną iš daugelio su įsmeigtais kryžmai sukaltais kuoliukais ir prie jų pritvirtinta lentelė su dažais užrašytu numeriu. Jis stengiasi susikaupti ties tuo vieninteliu, savuoju numeriu, prieš tai spėjęs įsidėmėti septynetus ir ketvertus ir pagalvoti: kad aš daugiau kada nors statyčiau ant septynių.

Šią akimirką jam derėtų kristi veidu ant kapo. Bet viskas vyksta per daug staigiai, ir tas žemės kauburys atrodo toks svetimas, kad jo širdis niekaip į jį neatsišaukia. Taip kaip ir ta grandinė žmonių, per kurių abejingas rankas perėjo jo sūnaus kūnas, kai jis pats, paikas avinas, nieko nenuokdamas vis dar buvo Drezdene. Jis dar nepasiruošęs suvokti lemtingo ryšio tarp vis dar gyvo jo atmintyje jaunuolio, pavardės, įrašytos mirties liudijime, ir šito numerio ant lentelės. *Laikini* skaičiai, mąsto jis, galutinių nėra, jie visi laikini, antraip žaidimas seniai būtų pasibaigęs. Netrukus ratas ims sukintis, numeriai pajudės iš vietos ir viskas vėl bus gerai.

Kauburys tokios apimties ir netgi pavidalo kaip po juo gulintis kūnas. Iš esmės tai tik šviežia žemė, išstumta medinio karsto su jame gulinčiu augalotu jaunuoliu. Visame tame glūdi kažkas tokio, kas nesileidžia būti apmąstoma ir ką jis stengiasi nustumti šalin. Vietoje to į galvą lenda slogūs prisiminimai, ką jis veikė Drezdene visą tą laiką, kai čia, Peterburge, kūnas buvo bejausmiškai guldomas, numeruojamas, uždaromas, vežamas, užkasamas. Kodėl Drezdenu

ore nė nedvelktelėjo mirties nuojauta? Ar tik minioms žu-
vus prasiveria dangūs?

Į atmintį sugrįžta dar vienas vaizdas: jis Lërchenštrasės
buto vonioje stovi prie veidrodžio ir karmo barzdą. Blyksi
variniai kriauklės čiaupai; įnikusio į darbą vyro veidas veid-
rodyje kaip kokio nepažįstamojo iš praeities. Ir tuomet atro-
džiau senas, dingteli jam. Nuosprendis jau buvo paskelbtas
ir man adresuotas laiškas su juo jau keliavo pereinamas iš
vienų rankų į kitas, tik aš to nežinojau. „Tavo gyvenimo
džiaugsmas baigėsi,“ – taip skambėjo nuosprendis.

Buto šeimininkė iškasa nedidelę duobutę kauburio ko-
jūgalyje.

– Leiskite, – mosteli jis ranka ir jinai pasitraukia.

Sagstydamasis palta, paskui surdutą, parklumpa, kaž-
kaip šonu ima linkti priekin ir iškėlęs rankas virš galvos
visu ūgiu išsitiesia ant kauburio. Verkia pasistriūbaudamas,
apsisnarglėjęs. Murdosi veidu į drėgną žemę, rausiasi gilyn.

Kai atsistoja, barzda, plaukai, antakiai žemėti. Mergaitė,
kurią jis buvo visai užmiršęs, išplėtusi akis su nuostaba žiū-
ri į jį. Jis nusivalo veidą, išsišnypščia, užsisagsto drabužius.
Kuo ne žydiškas spektaklis! – šmėsteli mintis. Pagaliau tegu
mato! Tegų jinai mato, kad žmogus ne akmeninis! Tegų
mato, kad ribų nėra!

Pagavusi jo akių žybsnį mergaitė droviai nususuka, pri-
siglaudžia prie motinos. Atgal, į savo lizdelį! Klaiki pagieža
veržiasi iš jo liedamasi ant viso, kas gyva, o ypač ant gyvų
vaikų. Jeigu šią akimirką pasipainiotų koks naujagimis, jis
išplėštų jį iš motinos rankų ir tėkštų į akmenį. Erodas, top-
teli jam: kaip aš dabar jį suprantu! Tebus išnaikinta visa gi-
minė!

Jis nusisuka nuo jų ir nueina šalin. Netrukus atsiduria už naujos kapinių dalies ribų ir klaidžioja tarp senybinių antkapių, tarp jau kada atgulusiųjų į žemę.

Sugrįžęs randa gėles jau pasodintas.

– O kas jas prižiūrės? – niūriai klausia.

Moteris patraukia pečiais. Tas klausimas ne jai. Dabar jo eilė, jis turėtų pasakyti: „Aš ateisiu čia kasdien ir prižiūrėsiu jas“ arba: „Dievas jomis pasirūpins“, arba kad ir: „Niekas jomis nesirūpins, jos nuvys, ir tegu vysta.“

Smulkūs balsvi žiedeliai linksmai plazda vėjyje.

Jis suspaudžia moters ranką.

– Jo čia nėra, jis nemiręs, – sako lūžtančiu balsu.

– Ne, žinoma, nemiręs, Fiodorai Michailovičiau. – Jos tonas dalykiškas, raminantis. Dar daugiau: šią akimirką ji jaučiasi esanti ne tik savo dukters, bet ir Pavelo motina.

Jos plaštakos nedidelės, pirštai ploni, tarytum vaiko, nors pati apkūni. Jį pagauna absurdiškas noras padėti galvą jai ant krūtinės ir kad tie piršteliai kedentų jam plaukus.

Nuolat atsinaujinanti rankų nekaltybė. Galvoje šmėstelį prisiminimas: rankos prisilietimas, toks intymus tamsoje. Tik kieno ta ranka? Į dienos šviesą rankos lenda be gėdos, be atsiminimų, nelyginant gyvuliai.

– Reikia užsirašyti numerį, – sako jis sukdamas akis į šalį.

– Aš jį turiu.

Iš kur kyla tas geismas? Aštrus, ugingas: norisi griebti tą moterį, nusitempti už sarginės, užplėsti aukštyn sijonus ir įeiti į ją.

Staiga prisimena, kaip gedintieji per budynes puola prie maisto ir gėrimo! Vos ne džiūgaudami, įžūliai staipydamiesi mirties akivaizdoje: mūsų vis dėlto negavai!

Jie sugrįžta į prielauką. Pilkas šuo prisibijodamas sliūkina artyn. Matriona nori jį paglostyti, bet motina sudraudžia. Tam šuniui kažkas negerai: nuo uodegos per nugarą eina atvira pūlinga žaizda. Jis visą laiką inkščioja arba stauga tupiasi ir drasko dantimis skaudulius.

Aš rytoj sugrįšiu, žada jis: ateisiu vienas, ir mudu pasišnekėsime. Mintis apie sugrįžimą, apie tai, kaip jis kelsis per upę, susiras sūnaus kapą ir pasiliks su juo vienas pats rūke, tarytum žada slaptą nuotykį.